

101 Anys de la visita de Valentí Fagnoli a la Tallada d'Empordà i Tor

El propassat mes de maig va fer 101 anys de la visita del fotògraf Valentí Fagnoli a la Tallada d'Empordà i Tor. Tal com explicarem a continuació, es tracta d'un fet molt important per a la història del poble, perquè de la visita en va sortir el testimoni fotogràfic més antic del municipi del qual es té constància. En aquest article ens proposem, d'una banda, difondre aquestes imatges i explicar en quin context es van generar; i, d'altra, retre homenatge a la figura de Valentí Fagnoli, aquest any que es commemora el setanta-cinquè aniversari de la seva mort.¹

Qui era Valentí Fagnoli Annetta?²

Probablement tots haurem vist (encara que moltes vegades sense saber-ho) alguna de les postals fotogràfiques de Valentí Fagnoli. Des del meu punt de vista, el fet que actualment molta gent conegui la seva obra es deu a la conjunció de tres factors: en primer lloc, a l'antiguitat de les imatges, anteriors a les transformacions de la segona meitat del segle XX; en segon lloc, a la seva rica temàtica, en la qual els exteriors tenen un paper protagonista, i, finalment, a l'explotació comercial del seu treball mitjançant postals. Els experts, a més, hi sumen la qualitat del seu treball, que ha

convertit la seva obra en tot un referent de la fotografia europea de les primeres dècades del segle XX. Tanmateix, Valentí Fagnoli ja era un fotògraf popular a la seva època. Popular i, val a dir-ho, amb èxit, tal com ho testimonien els diferents premis que va guanyar entre 1917 i 1934. El fet que conreés amb habilitat diversos gèneres fotogràfics, com el retrat individual i col·lectiu, la fotografia publicitària o el reportatge social, probablement hi contribuí.

A dia d'avui encara hi ha molts interrogants sobre la seva biografia, especialment en relació amb la seva primera etapa vital i primers anys de formació. Sobre aquest període coneixem del

¹ Enguany per commemorar-ho s'estan duent a terme una sèrie d'actes relacionats amb la seva vida i obra. Actualment es poden visitar dues exposicions molt recomanables a Girona: *Valentí Fagnoli. El paisatge revelat* (Casa de Cultura) i *Valentí Fagnoli: l'art en la fotografia* (sala temporal del Museu d'Història de la Ciutat).

² La biografia més completa del fotògraf, la trobareu a l'obra de Joan BOADAS i David IGLESIAS: *Valentí Fagnoli: 1885-1944*, Ajuntament de Girona (SGDAP): Girona, Col·lecció Girona Fotògrafs (núm. 5), 2010.

cert que la seva família procedia d'Itàlia, tal com es pot deduir del seu cognom, i que va néixer a Barcelona el 12 d'abril de 1885. Una altra dada que sabem amb tota seguretat és que la família Fagnoli s'instal·là al carrer de les Olles de Girona el 1898, i que Valentí començà la seva trajectòria professional al suplement literari gironí *El Autonomista* l'any 1911, després d'una breu estada a l'Argentina. També coneixem que a Girona col·laborà amb Rafael Masó, un dels seus grans valedors (i arquitecte de la seva nova casa al carrer de la Sèquia de Girona, on va viure amb la seva esposa i quatre fills).

La salvaguarda del patrimoni i el Repertori Iconogràfic d'Espanya ³

Bé perquè no casava gaire amb el seu caràcter inquiet o bé perquè simplement no disposava de capital suficient, el fet és que Valentí Fagnoli no va obrir mai una galeria fotogràfica, sinó que es dedicà a la fotografia ambulante. Va rebre encàrrecs de particulars, publicacions, institucions i organismes públics, i també es va guanyar la vida venent les seves postals fotogràfiques en establiments comercials, farmàcies i fins i tot parròquies. Entre els diferents encàrrecs rebuts, volem destacar-ne un per l'estreta relació que tindrà amb les fotografies objecte d'aquest article. Es tracta de la seva participació en el Repertori Iconogràfic d'Espanya, un projecte ambiciós i sense precedents de catalogació del patrimoni històric i artístic espanyol, en un moment en què, manllevant les paraules de Jeroni Martorell, "*Caen abandonados edificios monumentales antiguos: el oro yanqui adquiere, los anticuarios se llevan, de las casas y de los templos, detalles arquitectónicos y esculturas, pinturas y tapices, objetos de orfebrería, arquetas, muebles, miniaturas... todo género de obras de arte*" (gener de 1919). És en aquest context que una sèrie de polítics i intel·lectuals catalans, de la talla d'Enric Prat de la Riba o Puig i Cadafalch, es conjuren per protegir el patrimoni de Catalunya en les dues primeres dècades del segle XX, per contrarestar així la ineficàcia de l'Estat espanyol i la seva legislació antiquada i obsoleta en matèria de conservació i protecció. La creació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) el 1907 amb, entre d'altres, l'objectiu de localitzar i catalogar aquest patrimoni (les missions arqueològiques als Pirineus són un dels episodis més coneguts), i el Servei de Conservació i Catalogació

de Monuments (SCCM) de la Diputació de Barcelona es van convertir en dues peces fonamentals per a la creació i impuls del Repertori Iconogràfic d'Espanya. Coordinat pel fotògraf barceloní Adolf Mas i l'arquitecte Jeroni Martorell, el Repertori es marcava com a principal objectiu la creació d'un exhaustiu arxiu gràfic del patrimoni monumental, per tal de garantir-ne la preservació, evitar-ne la comercialització fraudulenta i a la vegada difondre'l.

La visita de Fagnoli a la Tallada d'Empordà i Tor

És precisament Adolf Mas qui escull Valentí Fagnoli per documentar el patrimoni de les comarques gironines. La relació professional que iniciaren ambdós fotògrafs el 1916⁴, no exempta de tensions i estires i arronses per qüestions salarials, es va allargar fins a la dècada de 1930, amb diferents graus d'intensitat, i va donar com a fruit més de dos mil negatius, que avui en dia es troben custodiats a l'Arxiu Mas de Barcelona.

Sabem que el delegat C (denominació assignada al corresponçal de Girona), és a dir, Valentí Fagnoli, va enviar a Adolf Mas vuit fotografies de la Tallada i una de Tor. Curiosament no n'hi havia cap del nucli de Marenyà, que no estava inclòs en l'itinerari o "mapa arqueològic" dissenyat *a priori* pels experts del Repertori, malgrat que, tal com sabem avui en dia, es tracta d'un punt de gran interès arqueològic i artístic. La feina feta prèviament pels erudits de cada zona (a Girona per Josep Colominas i Roca), consistent en l'elaboració de fitxes catalogràfiques, on s'anotaven els elements a documentar de cadascuna de les poblacions, per tal de facilitar així la feina posterior dels fotògrafs, doncs, en aquest cas no va ser del tot exacta o exhaustiva. És per aquest motiu que als delegats se'ls donava una certa llibertat a l'hora de fotografiar altres elements que, una vegada en aquestes destinacions, poguessin considerar d'interès per al Repertori Iconogràfic d'Espanya, cosa que no va succeir amb l'església i nucli antic de Marenyà.

La visita de Valentí Fagnoli a la Tallada i Tor s'ha pogut reconstruir a través de la correspondència i les despeses de

³ Per a l'elaboració d'aquest apartat i el següent, ens hem basat en l'obra de Joan BOADAS: *Fotografia en temps de Noucentisme: Adolf Mas, Valentí Fagnoli, Jeroni Martorell i el repertori iconogràfic*, Ajuntament de Girona (SGDAP): Girona, 2018.

⁴ El 16 de febrer de 1918, Valentí Fagnoli signava un contracte que el lligava a Adolf Mas, com a delegat C, on es detallaven les feines a fer: "1er. Fer una quantitat mínima de 350 clixes útils mensuals; 2on. Entregar aquesto degudament revelats; 3er. Posar epigrafes a las probas dels mateixos; 4art. Retornar útils o inútils, la mateixa cantitat de placas rebudas".

viatge del fotògraf dipositades a l'Arxiu Mas de Barcelona. Sabem que després d'un primer mes i mig de feina amb un temps deplorable, que dificultava enormement la feina pels mitjans tècnics utilitzats en aquell moment, la climatologia va donar un respir i Fargnoli va agafar un tren a Girona el 16 de maig per visitar, primer, Sant Jordi Desvalls, dinar a Jafre i a la tarda visitar la Tallada. Tor, Bellcaire i Albons van ser visitats a l'endemà, després de fer nit a Torroella de Montgrí. Finalment, després de fotografiar algunes masies dels afores de Torroella, Valentí Fargnoli regressà a Girona el 18 de maig. A tall d'anècdota, sabem que el primer dia va gastar 3,85 pessetes, el segon, 3,50 pessetes i el tercer, 8 pessetes.

Ens podem imaginar les dificultats i incomoditats del viatge: una càmera pesant, material fotogràfic delicat (les plaques de vidre es trencaven amb facilitat), unes vies i uns mitjans de transport que, a excepció del ferrocarril, no havien canviat en segles, i uns hostals i fondes que en molts casos deixaven molt a desitjar. Una vegada Fargnoli arribava a la destinació prevista, a més, es trobava amb altres imprevistos: els rectors a vegades no hi eren o els responsables de la parròquia no volien obrir la porta, tal peça havia estat venuda i, per tant, no es podia fotografiar, no hi havia prou llum a causa del mal temps, etc. "[...] que no es cregui que arribi al molí y fagi farina", li deia el fotògraf al senyor Mas en una de les seves missives. Per aquest motiu i

altres, sabedor de la seva professionalitat i eficàcia, Valentí Fargnoli no s'estava pas de negociar a l'alça el preu del seu treball quan ho creia oportú.

Les 9 fotografies ⁵

Sobre les nou imatges seria bo dir, en primer lloc, que disposem, d'una banda, de la matriu fotogràfica negativa enviada per Valentí Fargnoli i, d'altra, de la reproducció en forma de còpia positiva, amb la sobreimpressió del número de registre, una breu descripció de l'objecte fotografiat i un topònim.

Tal com podem observar en el següent exemple, una cosa i altra no sempre coincideixen.

En aquest cas, Fargnoli va fer un clixé del "portapans" i la naveta de l'església parroquial de Santa Maria de la Tallada, del qual es van extreure dues còpies positives, amb el mateix número de registre i diferenciades amb les lletres A i B (que ja es poden apreciar al negatiu).

Malauradament, aquestes dues peces d'orfebreria, juntament amb la creu que podem veure a continuació, es troben avui en dia desaparegudes, cosa que converteixen les fotografies realitzades per Fargnoli en un testimoni únic del patrimoni que en el passat va tenir el poble.

Reg. 805417/19. Institut Amatller d'Art Hispànic (Arxiu Mas: Valentí Fargnoli) - Ajuntament de Girona-CRDI (1918). Es tracta d'un negatiu i dues còpies positives de dos objectes litúrgics de l'església de Santa Maria de la Tallada. L'objecte A és una naveta (vas en forma de nau on es guarda l'encens per a les cerimònies del culte) i l'objecte B, d'un "portapans" (recipient que conté les hòsties consagrades).

⁵ Algunes d'aquestes fotografies van ser publicades per Josep CASAS i Narcís GIBRAT a *La Tallada d'Empordà*, Quaderns de la Revista de Girona, núm. 119, sèrie Monografies locals, núm. 72, Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona, 2005. Ara bé, la fotografia de la p. 67, corresponent a l'església de Santa Maria de la Tallada, està mal datada i erròniament atribuïda, ja que l'autor és Valentí Fargnoli i la va fer l'any 1918.

Reg. 805420. Institut Amatller d'Art Hispànic (Arxiu Mas: Valentí Fargnoli) Ajuntament de Girona-CRDI (1918). Creu, amb dos àngels i una arqueta, de l'església de Santa Maria de la Tallada.

A banda de fotografiar art moble, Valentí Fargnoli també va fotografiar diferents monuments de la Tallada i Tor. L'objectiu no només eren les esglésies romàniques, sinó també diferents parts del recinte emmurallat de la Tallada, cosa que ens permet establir una comparativa entre com eren abans de 1918 i com són actualment. Salta a la vista les transformacions que, tant aquests elements com el seu entorn, han sofert al llarg d'aquests 101 anys.

Reg. 805414/15, 806037. Institut Amatller d'Art Hispànic (Arxiu Mas: Valentí Fargnoli) - Ajuntament de Girona-CRDI (1918). Vista general de l'església i façana de Santa Maria de la Tallada. En aquestes fotografies podem observar com encara no existia el rellotge del campanar i com hi havia un mur perimetral al voltant de l'església, que probablement pertanyia a l'antic cementiri.

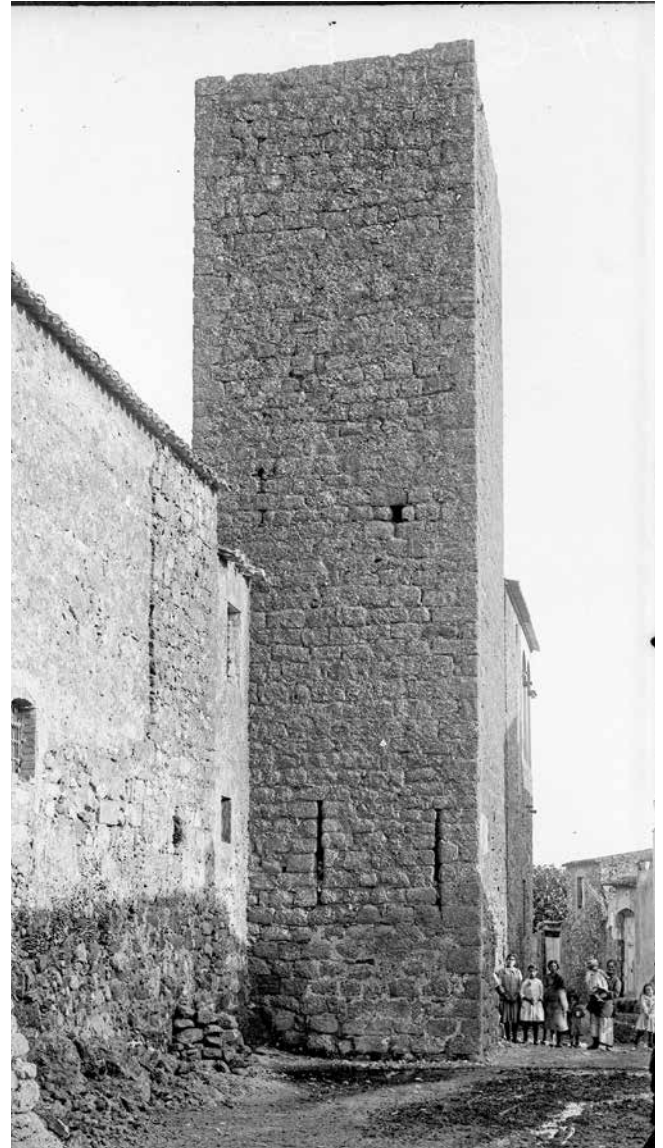
No sabem si és perquè el fotògraf buscava una referència d'escala en les seves fotografies o perquè la gent estava interessada a participar en un esdeveniment excepcional com era la visita d'un fotògraf, o ambdues coses alhora, el cas és que en les fotografies apareix gent anònima.

Institut Amatller d'Art Hispànic (Arxiu Mas: Valentí Fargnoli) - Ajuntament de Girona-CRDI (1918). Vista exterior de l'absis de l'església de Sant Miquel de Tor. Com podem apreciar, l'entorn avui en dia és molt diferent.

Reg. 805422, 805424. Institut Amatller d'Art Hispànic (Arxiu Mas: Valentí Fargnoli) - Ajuntament de Girona-CRDI (1918). Mainada al pont (avui en dia desaparegut) de la Torre del Portal de la Tallada, i nen a la Torre de can Japot de Dalt (l'esvoranc encara no havia estat restaurat).

Reg. 805427/805428. Institut Amatller d'Art Hispànic (Arxiu Mas: Valentí Fagnoli) - Ajuntament de Girona-CRDI (1918). Nova perspectiva de la torre de can Japot de Dalt (dels segles XIII-XIV). La segona torre correspon a la Torre de can Pere Blanch o torre de la plaça de la Constitució. En aquest darrer negatiu, podem apreciar, a banda d'un grup de persones, una part del pany de l'antiga muralla medieval i com la torre quadrada dels segles XV-XVI (actualment de 6 metres d'alçada) era aleshores gairebé el doble d'alta de com és avui dia.

Aquestes persones solen ser nens i dones, probablement, del poble. No es veuen, en canvi, homes, perquè possiblement estaven treballant.

Si no fos perquè l'objectiu era fotografiar aquests monuments, en alguns casos semblen retrats de grup. Amb els mitjans tècnics d'avui en dia es poden apreciar perfectament els rostres, i si algú encara és capaç de fer-ho, fins i tot identificar aquelles persones.

Valentí Fagnoli és qui probablement va realitzar les fotografies més antigues de la Tallada d'Empordà i Tor. A través d'elles hem pogut observar com part del patrimoni, malauradament, s'ha perdut o transformat. La Guerra Civil (1936-1939)

probablement en va ser un dels principals responsables. En un altre article (que aviat tindrem enllestit), dedicat a l'obra fotogràfica de Joan Subias Galter, comentarem les imatges realitzades per ell anys abans o durant el conflicte bèl·lic, en qualitat de comissari de patrimoni artístic i arqueològic de la Generalitat de Catalunya a la província de Girona. Aquest material en permetrà observar, entre altres coses, com era el patrimoni de Marenyà (la gran absent en aquest article) abans que s'acabés la guerra, i com Subias va aprofitar l'extraordinària tasca de catalogació portada a terme per Valentí Fagnoli anys abans.

SEBASTIÀ VILLALÓN
historiador i tècnic de l'Arxiu Municipal de Girona